

Co

Co

Co

Co

Âli Paşa vefat etmiş ve Mahmud Nedim Paşa Sedarete getirilmiştir (7 Eylül 1871).

Yeni sahrizam siyasi mehkumlar için af ilan etmiş, hapisteki "Yeni Osmanlılar" mensupları serbest bırakılmış, yurd dışına sığınmış olanlar da İstanbul'a dörmüşlerdir (aralık 1871).

Yeni Osmanlı'ların başlıca dört rüknü, Namık Kemal, Nuri, Reşad ve Tefik (Ebüzziya) Beyler, memleketi meşrutiyet idaresine kavuşturacak mücadelelerini sürdürmek için İBRET gazetesini kurup çıkarmışlardır (13 haziran 1872).

KLİŞE

İbret gazetesinin ilk sayısı

Gazete kısa zamanda büyük ilgi görmüş, memleketin tek ciddi gazetesi olmuş, tirajı da o zaman için son derece önemli görülmedik bir rakkama 10 bine çıkmıştır (1).

Gazetenin tenkidlerini hoş bir gözle karalamayan Mahmud Nedim Paşa İbret'i

19. sayısını çıkardığı gün bir bahane ile dört ay müddetle kapattı (10 temmuz 1872).

1- 1943-1945 senelerinde, herkes 2. cihan harbinin haberlerine merakla sarıldığı

halde, Türkiyenin en yüksek tirajlı gazetesi 9 bin ile Cumhuriyet idi. Diğerleri

7 bin ile bin nüsha arasında bocalardı. (Z.E.)

KLİŞE

İBRET gazetesinin kapatılma resmî tebliğ

Yeni Osmanlıların ele avuca sığmayan bu gazetecilerinin İstanbul'da tek durmayacaklarını hesap eden Mahmud Nedim Paşa'nın içi rahat etmemiş, bunları birer memuriyetle İstanbul'dan "mecburî" uzaklaştırmağı düşünmüş (1), gazeteyi kapatmasından 12 gün sonra Saraya sunduğu bir arz tezkeresile, Nuri ve Tefvik (Ebüzziya) nın Ankara ve İzmir'e görevlere tayinini teklif edip onay İradesini de almıştır. Bu arada, İstanbul'da bulunan Yeni Osmanlılardan Ağâh Efendi'yi de, her ihtimale karşı uzaklaştırmayı da uygun bulmuş ve aynı İrade ile onu da İzmit'e mutasarrıf yaptırmıştır. İradenin tarihi 16 Cemazi-yel-evvel 1289 (22 Temmuz 1872) dir.

Bu arz tezkeresi şöyledir:

Bu arz tezkeresine, derkenar olarak alınan Hünkâr İrade si de şudur :

İrade derkenarını taşıyan arz tezkeresinin belge klişesini sunuyoruz:

- 1- O devirde bir memuriyete atanma Hünkâr İradesile olurdu. İrade kanun demekti. buna uyulması şarttı. Memuriyetine gitmeden istifa etmek imkansız gibi idi, makul bir sebep olmadan yapının başına türlü dert gelirdi. (Z.E.)

KLİŞE

Nuri, Tevfik Beylerle Ağâh Efendinin tayinlerini bildiren İrade

Gerek verdiğimiz suretlerde gerekse klişe de açıkca görüldüğü gibi, bunlarda Namık Kemâl'in de Reşad Beyin de isimleri yoktur!

Ancak, Mahmud Nedim Paşa bir gün sonra Mabeyn'e bir arz tezkeresi daha sunarak Reşad Beyin de Bilecik kaymakamlığına tayini için Sultanın İradesini almıştır. Bu güne kadar Başbakanlık arşivlerinde Reşad Beyin Bileciğe atanmasının İradesini bulmak mümkün olamamıştır. (1)

Diğer Üç arkadaşı ile beraber Reşad Beyin de isminin bulunduğu bu tayinler, İrade tarihinden bir gün sonra çıkan gündelik gazetelerle ve aynı tarihte yayınlanmış bulunan Takvim-i Vekayi'de, bu arada yapılmış olan diğer tayinlerle birlikte yayınlanmıştır. 18 cemazi-yel-evvel 1289 (24 temmuz 1872)

1- Başbakanlık arşivlerindeki evrakın elden geçirilebilen kısmı son derece titizlikle ve mükemmel tasnif edilmiş bulunmaktadır. Kayıtlarda ve belgelerde Reşad Beyin bu tayini ile ilgili hiç bir işaret yoktur. Henüz tasnif olunmamış evrak arasında ileride belki çıkabilir veya zayi olmuştur. Ancak bu tayin Resmî gazete Takvim-i Vekayi de 18 cemazi-yel-evvel 1289 (24 temmuz 1872) de ilân olunduğuna ve 16 cemazi-yel-evvel (22 temmuz) tarihli İrade'de de Reşad Beyin ismi bulunmadığına göre, bu tayin İradesinin tarihi ya 16 veya 17 cemaziyel-evvel 1289 (22-23 temmuz 1872) olması muhakkaktır. (Z.E.)

Bu ilan Hakaik-ül Vekayi ve Basiret gazetesinde, diğer gündelik gazetelerde olduğu gibi aynı şekilde çıkmıştır :

Yukarıda suret ve klîşesini verdiğimiz İrade ile çıkan tayinlerden evvel ki İrade ile yapılan "Dar-ı Şurayı Askeri" ile Niğde mutasarrıflığı atamaları, Yeni Osmanlılar erkanının atamalarından evvel sıra almış bulunmaktadır ve yine klîşe ve suretini verdiğimiz iradede ismi bulunmayan REŞAD Beyin İradesi de ayrıca çıkmış olduğundan o da atamalar sırasının sonunda yer almıştır. Bu atamalar aynı tarihli ve 1505 sayılı resmî gazete Takvim-i Vekayi de de şu şekilde olunmuşlardır.

Resmî gazetenin bu listesinde, yukarıda örneğini verdiğimiz 24 temmuz tarihli Basiret ve Hakaik-ül Vekayi gazetesinde olmayan, "Tophanei Amire Müşirliği, Bosna Vilâyeti Valiliği ve Üçüncü Ordu MÜŞÜRLÜĞÜ" atamaları da bulunmaktadır ki bunlar, Takvim-i Vekayi her gün çıkan bir gazete olmadığından bu 1505 sayılı nüshası bundan () gün evvel çıkan 1404 sayılı nüshası arasında yapılarak ilân edilmek için resmî gazetenin çıkmasını bekleyen atamalara aittir. Netekim bunlar, Hakaik, Basiret ve diğer gündelik gazetelerin 24 temmuz ile () temmuz arasındaki sayılarında ilan olunmuşlardır.

Takvim-i Vekayi'in bu 1505 inci sayısının da klişesini taksim ediyoruz.

KLİŞE

Takvim Vekayi

Resmî gazete Takvim-i Vekayin, Nuri, Tevfik, Reşad Beylerle

Agâh Efendi'nin tayinlerini bileiren nüshası.

Bütün bu resmî belgelerde Namık Kemal'in Gelibolu Mutasarrıflığına aid bir kayıt yoktur, zira o tarihlerde böyle bir tayin yapılmamıştır !!

Halbuki eserinde Ebüzziya Tevfik, bu tayin edilikten bahsederken Namık Kemal'in de kendileri birlikte İstanbul'dan uzaklaştırılmak üzere Mahmud Nedim Paşa tarafından memuriyet verildiğini ve Gelibolu'ya mutasarrıf yapıldığını, zamanında hareket etmemesi yüzünden de yine Mahmud Nedim Paşa emrile göz altına alındığına varıncaya kadar bir sürü teferruatla anlatır (cilt 2 sahife 135 ilâ 163).

Ebüzziya bu gerçek işi geniş teferruatlı izahatı yapılarak mı vermiştir? Bir dikkatsizlik neticesi mi vermiştir? Hayır! Ebüzziya Tevfik, Mahmud Nedim Paşa'nın Namık Kemal'i İstanbul'dan uzaklaştırmak için, bu yolla bir teşebbüse bile girişmediğini bile bile, bu konuda tarihî gerçeği gizlemiş ve hatta gizlemekle de kalmayarak daha da ileri gitmiş bu satırları yazdığı zaman için (1910) önemli saydığı bir maksad uğruna hakikati tahrif etmiştir!

Bu davranışının ve maksadının sebeplerini ileriki sahifelerde açıklıyoruz.

Eserde görüldüğü gibi Reşad ve Nuri Beyler hemen memuriyetleri başına hareket etmişler, Ebüzziya Tevfik ise harcırahının verilmediğini bahane ederek, vazifesi başına gitmeyi 24 cemazi-yel-evvel 1289 (30 temmuz 1872) tarihine kadar 6 gün geciktirebilmiştir.

Ancak Hünkâr İradesine rağmen görev başına gitmemek suç olduğundan, derhal hareketini sağlamak için 30 temmuz günü, her halde de Sadrazam Mahmud Nedim Paşa emrile, Ebüzziya Zaptiye Nazırlığına davet edilerek göz altına bile alındığını, yine eserde görmüş bulunuyoruz (cild 2, sah. 150-151)

Bir tali eseri olarak bu tutuklanıp kefaletle serbest bırakılmanın pek kısa sürmüş olduğu, aynı akşam üstü Mahmud Nedim Paşa'nın azil edilip yerine de Mişhat Paşa'ya Sedâret Mührü verildiği, yine eserde görülmüştür (cild 2, sah. 158). 24-25 cemazi-yel-evvel 1289 (30 temmuz 1872).

Mişhat Paşa'nın sedârete getirilişinin İradesi şudur :

Hattı Hümayun sureti

"Vezir-i meali semirim Mişhat Paşa

"Hasbel'lüzum selefin Mahmud Paşa'nın infisaline mebnî senin malûm ve

mücerreb olan ehliyet ve iktidarın cihetiyle mesned-i Sedâret uhde-i liyakatine

tevcih ve iktizası icra kılınmış olmakla ilân-ı keyfiyete iktidar olunsun.

Cenab-ı Hak cümleyi muvaffak buyura amin. Fi 25 Cemazi-~~yel~~-evvel 1289"

Bugünün Türkçesi ile :

"Benim yüksek yeteneklere sahip vezirim Miçhat Paşa,

"Görülen lüzum üzerine selefin Mahmud Paşa'nın görevden alınması

dolayısıyla senin bilinen ve denenmiş olan ehliyet ve iktidarın sebebiyle Sedaret makamı layık olan idarene verilmiş ve gereği yapılmış olmakla durumun ilanına gidil-

sin. Cenab-ı Hak herkese başarı sağlasın,amin. 25 Cemaziyel-evvel 1289 (31 Temmuz 1872)

Buraya buiradenin klişesini de takdim ediyoruz:

İrade

Miçhat Paşa'nın Sedarete getirilmesinin İradesi

Bu klişe de de görüldüğü gibi, tayin tarihi apaçık meydandadır.

Miçhat Paşa'ya daha sedaret mührü teslim edilir edilmez (1) ilk sedaret emri Ebüzziya Tefvik'in tutukluluğuna son vermek olmuştur.(cild 2, sah. 158)

1- Aaete göre sadrazamdan sedaret mührü alındığı an o zat azledilmiş olur, mührü kime verilirse o da mührü aldığı anda Sadrazamlıkla görevlendirilmiş bulunurdu. Hünkâr İradesi bundan sonra yazılır ve merasimle Bab-ı Âli'ye götürülerek yine merasimle ayakta duran Hükümet erkânı huzurunda okunur, resmî ve özel gazetelerle de ilân olunurdu. İrade ekseriya sedaret mührünün verilmesinden bir gün sonra okunurdu. Nitekim Miçhat Paşa'da 30 temmuz akşam üstü mührü almış, İradesi 31 temmuzda okunmuştur. (Z.E.)

Ancak aradan tam dokuz gün geçtikten sonra Ebüzziya'nın da Namık Kemâl'in de beklemek değil ummaâikları bir haber ikisini de beyinlerini vurulmuşa döndürmüştür:

Mişhat Paşa Saraya sunduğu bir arz tezkeresi ile, Namık Kemâl'i Gelibolu'ya mutasarrif yapmak için Hünkârın onayını istemiş, ertesi günü de istediği İrade'yi almıştır : (arz tezkeresi : 4 Cemaziyel-ahır 1289 perşembe, 8 ağustos 1872; İrade tarihi 5 cemaziyel-ahır 1289 cuma, 9 ağustos 1872'dir).

Mişhat Paşa'nın Namık Kemâl'in Geliboluya tayini için onay ve İrade istediği bu arz tezkeresini aynen veriyoruz :

Bu arz tezkeresindeki istekleri uygun bulan Hünkâr İradesini de aynen sunuyoruz:

Bu arz tezkeresi ile İrade merkenarını taşıyan belgenin klişesini de takdim ediyoruz :

klişe

Namık Kemâl'in Mişhat Paşa tarafından Gelibolu'ya

tayin edildiğini bildirir arz tezkeresi ve İrade'sinin belgesi.

Namık Kemâl'i Gelibolu'ya mutasarrıflıkla İstanbul'dan uzaklaştıran ve Mişhat Paşa'nın marifeti olan bu arz tezkeresinin çapraşık ve karışık bir şekilde

yazıldığı yukarıya aynen verdiğimiz suretlerde görülmektedir. Bu İradeye göre yapılan tayinleri 6 kişiden ibarettir, bunlar da liste halinde şu zevattan ibarettir.

- a - Ömer Fevzi Paşa, Selânik valiliğine,
- b - "Ali Paşa, İzmir Mahkeme Reisliğinden Kuş mutasarrıflığına
- c - "Kâmil Paşa Beyrut Mutasarrıflığına
- d - "Ahmed Bey Maraş mutasarrıflığına
- e - "Kemâl Bey GELİBOLU mutasarrıflığına
- f - "Hurşid Paşa Vidin mutasarrıflığına

İradesi alınan bu uzun ve karışık arz tezkeresinin ortaya koyduğu önemli bir husus vardır : Mişhat Paşa bu arz tezkeresini Hünkâra takdim edilmek üzere Mabeyn'e hitaben hazırlamadan evvel, tezkeresinde temas ettiği konuların bir çoğunu mülkî teşkilata aid değişikliklere ve kısmen de tayinleri yapmak için Hünkarla görüşüp şifahi muvafakatini almıştır.

Arz tezkeresine başlarken kullandığı :

"Geçende asıl kuruluş düzenleri bozulmuş bulunan bazı vilayetler hakkında Yüce Hünkâr Hazretlerinin buyrukları İradeleri gereğince bunların eski tertiplerine getirilerek idare usullerinin yerinden düzenlenmesi incelendiği gibi, lüzumsuz olarak dağıtılan sair eyaletlerin de eski kuruluş tertiplerine iadesi, Hünkâr Hazretlerinin pek isabetli olarak düşünmüş oldukları yüksek emir ve fermanları gereği

olduğundan " giriş cümlesinde açıkca belirtmektedir. Yine bu yazıda, Mahmud Nedim Paşa'nın on bir aylık sedareti sırasında mülkî teşkilatı ne derecelerde alt üst edip eyalet ve vilayet kuruluşlarını karma karışık hale soktuğu, ve kendisine bu alanda yapılan acı tenkidlerin isabeti de meydana çıkmaktadır.

Yine bu irade Ebüzziya'nın tayin edildiği kendine has ve ünyanın hiç bir yerinde hukuk anlayışıyla bağdaşamayacak "Mahkeme-i kebire-i Merheziye" teşkilatının (1) da lağv edildiği görülmekte, dolayısıyla da görevi kalkan Ebüzziya'nın İzmir'e gönderilmekten kurtulduğu da anlaşılmaktadır. Aralarında Namık Kemal'in de tayininin bulunduğu tevcihat iradesi, 8 cemaziyel-ahır 1289 pazartesi günü (12 ağustos 1872) günlük gazetelerde "tevcihat" (atama) sütunlarında yayınlanmıştır.

1- Bu acaip mahkeme kuruluşu için bakınız cild 2 sahife (). Yalnız burada üzerinde durulmağa değer bir nokta vardır. Mahmud Nedim Paşa'nın bu mahkemelerin uçucusu olarak kurduğu, İzmir Mahkeme-i kebire-i Merheziye" ye sabık Trabzon valisi Ali Paşa'yı atamak için zevk ettiği 3 cemaziyel evvel 1289 () tarihli arz tezkeresinde, diğer iki mahkemenin Selânik ve Sivas da kurulduğunu kaydeder. Mişhat Paşa'nın yukarıda arz tezkeresinde bunların kaldırılması iradesini isterken "ve yine söz konusu teşkilattan olarak Selânik ve İzmir ve Amasya'da birer mahkeme-i Merkeziye açılmış ise de" demektedir. (Mahmud Nedim Paşa arz tezkeresi ve iradesi: İradeler 1289 dahiliye 45.498 no.lu belgedir. Başbakanlık arşivi) (Z.E.)

Bunların irade tarihi olan 9 ağustosta üç gün sonra gazetelerle ilan edilmesinin sebebi, irade olma günü 9 ağustos'un cuma oluşu, bunların ertesi cumartesi gazetelere verilmesi, fakat pazar günleri gazeteler hafta tatili yaptıklarından pazartesi 12 ağustosta yayımlanmalarının mümkün olmasındandır.

Gündelik gazetelerden Hakaik-ül Vekayi ve Basiret de aynı şekilde çıkan bu tevcihat bu ve diğer gazetelerde şu sıra üzerine yayınlanmıştır :

"Hariciye Nezareti Celilesi Paris Sefiri sabık Devletlû Cemil Paşa

Hazretlerine Hariciye Nezareti Celilesi Vekaleti Divan Ahkâm-ı

Adliye Nazırı Devletlû Safvet Paşa Hazretlerine

Paris Sefaret-i Seniyesi, Hariciye Nazırı sabık Devletlû

Server Paşa Hazretlerine,

a- "Selanik Vilayeti valiliği, Girid valisi sabık Devletlû Ömer Fevzi Paşa Hazretlerine

"Üsküdar Mutesarrıflığı, Gelibolu mutesarrıfı sabık Saadetlû Tosun Paşa Hazretlerine

f- " Vidin mutesarrıflığı, Selanik valisi sabık Saadetlu Murşid Paşa Hazretlerine

b- "Kudüs mutesarrıflığı, İzmir Mahkemesi Reisi sabık Saadetlu Ali Paşa Hazretlerine

c- "Beyrut mutesarrıflığı Kudüs mutesarrıfı sabık Saadetlu Kamil Paşa Hazretlerine

d- "Maraş mutesarrıflığı Ergeri mutesarrıfı sabık Saadetlu Ahmed Bey Efendiye

e- "Gelibolu Mutesarrıflığı Kemâl Bey Efendiye tevcih buyurulmuştur.

(Hakaik-ül Vekayi, No. 639

Pazartesi 8 Cemâziyel ahır 1289 - R. 31 temmuz 1288, M. 12 ağustos 1872)

Namık Kemal'in tayininin yapıldığı irade de 6 kişinin ismi varken, gazetede görüldüğü gibi 10 kişiye yapılan tevcihatın ilan olunmasının sebebi, bir evvelki tevcihat listesinin yayınlandığı () tarihli gazetelerle 12 ağustos tarihi arasında bu tayin ve nakillerin yapılmış olmasındandır.

Gazetelerde bir kaç ayrı tevcihat iradesi bir araya getirilerek ilan edilirse bunlar gazeteye, rütbe , derece ve kademelerine göre Devlet protokolünde sahip oldukları yerlerine göre sıraya konularak ilan olunurlar. İradelerdeki tevcihat sıralar bile gazeteye geçerken yine protokol mevkilerine göre tertiplenirler.

Namık Kemal'in tayininin bulunduğu iradede kendisi dahil atanan 6 kişinin gazetede ilan olunan ~~listesi~~ listesi kolayca yerlerinin tesbiti için, bu zavata yukarıda vermiş olduğumuz alfabe harflerini buraya da tekrarlamış bulunuyoruz.

Namık Kemal'in biyografisi ilgili bütün eserlerde yüz senedir devam edegelen bir yanlış sürdürmüş olan bu hususun önemi dolayısıyla, bu tevcihatın yayınlandığı gündelik gazetelerden ikisinin, Hakaik-ül Vekayi ve Basiret gazetelerinin, bu nüshalarının kışelerini sunuyoruz. Bu kışelerde Kemal Beyin tayin iradesinde bulunan zavata verdiğimiz alfabe harfleri, bu listede işgal ettikleri sıraya aynen konmuştur.

kişe

kişe

Namık Kemal'in Mîhâh Paşa tarafından yapılan Gelibolu'ya tayinini

ilân eden Hakaik ve Basiret gazeteleri nüshaları

Yukarıda klişesini ve suretini verdiğimiz bu tevahal listesinin resmî gazete Takvim-i Vekayi de yayınlanması, bu tarihten üç gün sonra olmuştur.

11 cemaziyel-ahır 1289 (16 ağustos 1872) perşembe tarihini taşıyan Takvim-i Vekayi'in bu 1509 uncu nüshası ile () günü çıkmış bulunan 1508 no. lu sayısı arasında yapılmış bulunan bütün atamalar zarurî olarak bu nüshada yer aldığından tevcihat listesi kişiyi bulmuştur.

Resmî gazetede çıkan bu listeyi de aynen veriyoruz.

Resmî gazete, Takvim-i Vekayi de bu tevcihat şu protokol sırası ile ilan edilmiştir:

"Tevcihat"

"Mülkiye"

"Hariciye Nezaret-i Celilesi Paris Sefiri sabık Devletlü Mahmud Cemil Paşa Hazretlerine

"Hariciye Nezaret-i Celilesi Vekâleti Divan-ı Ahkâm Adliye Nazarı Devletlü Safvet Paşa Hazretlerine

"Paris Sefaret Seniyesi Hariciye Nazarı sabık Devletlü Server Paşa Hazretlerine

"Selanik vilayeti valiliği Girid Valisi sabık Devletlü Ömer Fevzi Paşa Hazretlerine

"Perzin Vilayeti Valiliği rütbe-i samiye-i Vezaret ve Müşiri ile Niş Mütesarrafı sabuk Devletlü Abdurrahman Paşa Hazretlerine

"Mizamiye Müsteşarlığı Bahriye Müsteşarı sabık Atufetlü Refik Bey Efendi Hazretlerine

- "Vidin Mutesarrıflığı Selanik valisi sabık Saadetlu Hurgid Paşa Hazretlerine
- "Kudüs Mutesarrıflığı İzmir Mahkemesi Reisi sabık Saadetlu Ali Paşa Hazretlerine
- "Beyrut Mutesarrıflığı Kudüs Mutesarrıfı sabık Saadetlu Kamil Paşa Hazretlerine
- "Üsküdar Mutesarrıflığı Gelibolu Mutesarrıfı sabuk Saadetlu Tosun Paşa'ya
- "Maraş Mutesarrıflığı Ergiri Mutesarrıfı sabuk Saadetlu Ahmed Bey Efendiye
- "Rusumat Meclisi Reisi Saadetlu Münir Bey Efendiye rütbe-i ula sınıf-ı sanisi
- "Yemen Vilayeti dahilinde San'a Sancağı Mutesarrıflığı Musul Mutesarrıfı sabuk Saadetlu Sebli Paşa Hazretlerine
- "Bingazi Mutesarrıflığı Kıbrıs Mutesarrıfı sabuk Saadetlu Aziz Paşa Hazretlerine
- "Manastır Mutesarrıflığı Debre Mutesarrıfı sabık Saadetlu Reşid Paşa'ya
- Şurayı Devlet Kalemi hülefasından İzzetlu Refik Bey Efendiye rütbe-i saniye sınıf-ı mütamayizi ile Amecî Odası hülefalığı tevcih buyurulmuştur.

-.-

(Takvim-i Vekayi- Ceride-i Resmiye

No. 1509 11 Cemaziyel ahır 1289 perşembe M. 15 ağustos 1872)

Ancak bu listedeki isimler sayılırsa bunların 18 olması lazım gelirken 17 çıktığı görülür. Yukarıdan beri alfabe harflerile işaretlediğimiz 6 kişiye de bu listede harflerini verirsek, "e" harfi ile işaretlenen kimsenin Takvim-i Vekayi ilanında yer almadığı anlaşılır. Bu "e" harfi işaretli kimsenin de

Gelibolu'ya mutasarrıf yapılan Namık Kemal oluşunu hayretle görürüz !

Takvim-i Vekayi tarihinde duyulmamış, görülmemiş bir şey meydana gelmiş,
Hünkâr iradesi ile yapılan bir tevcihat listesine bulunan bir kimsenin atanması
ilan olunurken atlamıştır. Üstelik bu ismi atlanan kimse, İstanbul'dan bilhassa
uzaklaştırılan netameli sayılan, ve hürriyetçi gençliğin hamisi sayılan
Mishat Paşa'nın ilk icraatı olarak İstanbul'dan çıkarmak istediği Namık Kemal
oluyor!

Takvim-i Vekayi'in, bu işi

Görülmemiş yanlışlığa sahne olan 1509 sayılı 11 cemaziyel-şahr 1289 (16 ağustos 1872) tarihli nüshasının sa kliğesini taksim ediyoruz.

Namık Kemal'in tayin emrinin ilan edilmesi

gerekirken atlanan Takvim-i Vekayi'in 1509 nüshası.

Bu tevcihat Takvim-i Vekayi sütunlarına geçirilirken, Namık Kemal'in tayininin, "yanlışlık" süsü verilerek kassen konulmamış olmasına pek ihtimal veremiyoruz. Zira o tarihlerde, Hükârın iradesi "kanun" demek olduğundan, bir kere Hükâr iradesi çıkınca, bunun sar'iyete girmesi için, bugünkü kanun veya kararname lerde olduğu gibi, resmî gazetede ilan edilmesini gerektirmiyordu. Şu halde Takvim-i Vekayi de yayınlanan tevcihat listesinde Namık Kemal'in tayininin görülmemesi, neticeyi hiç bir şekilde etkilemez. Hükârın buyruğu yerine getirilirdi.

Kanaatimizce Namık Kemal'in ismi ve dört beş irade ile yapılmış tevcihatın birden yayınlanması olan 17 kişilik liste, protokol sırasına konurken dikkatsizlikle atlanmıştır.

Bu unutulmuş, Takvim-i Vekayi'in daha sonra çıkan sayılarında düzeltilmesine lüzum bile görülmemiştir. Bununla beraber, olayın Misihat Paşa'yı fena halde öfkelenirdiği, gazetesinin o zaman "muharriri" denen mes'ulünün derhal azledip yerine bir başkasını tayin etmesiyle belli olmaktadır.

Bu azil keyfiyeti, eski mes'ul'un yerine yenisinin tayin edildiğinin, Takvim-i Vekayi'in 1511. sayısının ilk sahifesinde ilan edilmek suretile yapılmıştır. Azâdedilen biçare "muharrir" belki de bir mürettibin şikketsizliğinin cezasını, vazifesinden atılmakla ödemştir.

İlan şudur :

"Takvim Vekayi muharrirliği, muharrir-i sabıkı, İzzetlu Mehmed Şevki Efendiye ihale buyurulmuştur (verilmiştir) ".

(20 Cemaziyel-ahır 1289 cumartesi.

25 ağustos 1872)

Bu azil olayı bu dosyanın bu faslına kapatan nokta olduğu için onun da klişesini veriyoruz :

klişe

takvim 154

Namık Kemal'in Geliboluya tayinini gazeteye geçirmeyen

"mes'ul muharrir" in yerine başkasının getirildiğini

bileiren haberin klişesi.

Namık Kemal görevê gitmemek için irade tarihinden itibaren 48 gün direndikten sonra nihayet Mişhat Paşa'nın devamlı baskı ve emirlerine boyun eğmeğe mecbur kalmış ve 26 eylül perşembe günü Gelibolu'ya hareket etmiştir.

Namık Kemal'i İstanbuldan uzaklaştırmak için Geliboluya tayin edenin Mişhat Paşa olduğu, buraya kadar suretini verdiğimiz ve kışkırtıcı yayınladığımız belgeler, hiç bir tereddüde mahal bırakmayacak şekilde, isbatlanmaktadır. Ancak, bu güne kadar, meydana ve el altında duran, hatta bir kısmı da zaman zaman yayınlanan bu belgelere rağmen, Mişhat Paşaya hiç de yakışmayacak şekilde Namık Kemal'e oynadığı bu oyun, bu tatsız gerçek, tam 100 yıl gizli kalmış, gerçeğe aykırı bilinmiş ve o gün bugün, bu konuda yazılan bütün yazılar, yapılan en titiz ve geniş incelemeler bu teferruatlı yalanları körü körüne tekrarlamışlar, ilk defa kışkırtıcı ortaya koyduğumuz bu gerçeği atlamışlardır!

Ebüzziya Tefrik'in 1910'da bile bile gerçeğin tamamen aksine yazıp anlattığı bu olayda neden bu şekilde davranışını anlatacağız. Millî bir gaye bir inanış uğruna yazdığı olayları yanlış aldığı 1910 yılından beri de 63 sene geçmesine ve gerçeği apaçık belirten belgeler de ortada bulunmasına rağmen, bu konuların üzerine eğilmiş, birbirinden ciddi ve önemli Türkiye çapında ve kısmende konunun otoritesi olduklarına dünya ilim alemine tanıtmış yazar ve profesörlerimizin verdiğimiz bu belgeleri inceledikleri, bunları referans olarak verdikleri, hatta fotokopilerini bastıkları halde, gerçeği fark edememeleri pek de hafife alınacak bir husus değildir.

Bu konuyu ilk defa kaleme alıp halka aktaran Ebüzziya Tefrik, eserinde 12 tefrika boyunca - kitapta 30 sahife- meseleyi bilerek ve isteyerek - elimizdeki şu eserde-

derleyip buraya sıraladığımız şu pasajlarla, gerçek dışına itmştir. Ebüzziya bu savranışa şu cümlesi ile başlar :

" Aradan üç dört gün geçmişti ki gazetelerde şu tayinler okundu.

" Gelibolu Mutasarrıflığı Kemal Beye

" Ankara Mektupçuluğu Huri Beye

" Bu kere İzmir Vilayetinde teşkil olunan

Mahkeme-i kebire-i Merkeziye Baş

Kitabeti Tevfik Beye

" Bilecik Kaymakamlığı Reşad Beye."

(Cilt II, sahife 135)

Ebüzziya, bu tayinler üzerine, dört arkadaşın toplanarak Mahmud Nedim Paşa'ya ziyarete gidip görüşmeğe karar verip ertesi gün, hep beraber Saârazaman yalısına gittiklerini ve Paşa'nın kendilerini derhal kabul ettiğini, hepsine iltifat ettikten sonra, namık Kemal'e hitab ettiğini anlatan Ebüzziya devam eder :

" dedikten sonra (Mahmud Nedim Paşa) Kemal'e hitapla :

- Memleket sizin herkesce kabul edilmiş faziletlerinizden pek çok gey beklemektedir.

Rumeli'ne istilamızın başlangıç yeri Gelibolu idi. Hiç şüphe yoktur ki sizin de ilerlemenizin başlangıcı Gelibolu olacaktır. Ben bunu hayırlı işaret saydım.

Haydi evladlarım, Allah cümlenize vatana hayırlı hizmetler muvafak etsin. Dedi.

.....

.....

"Paşa, Kemal'i tam can alacak noktasından vurmuştu. Gelibolu istilâmasının başlangıcı olduğu gibi Kemal'in de yükselmesinin başlangıcı olacak, bunu hayra yormuş! Kemal'i elde etmek için bundan büyük söz rüsveti düşünülebilir mi? Hala bir baba edası ile söylenen bu sözlere karşı bir tutum alınabilir mi? O bunları söylerken Reşad'la ben bakışıyorduk. Herifin Kemal'i pek zayıf yerinden yakalemişğini anlıyorduk."

(Cild II, sahife 139-140)

Ebüzziya tayin edilenlerden Nuri ve Reşad Beyin hemen memuriyetlerine hareket ettiklerini kendisinin harcırah almamış olmak, NAMIK KEMAL'in mutasarrıflardan adet olarak resmen istenen mali kefaleti bulamamak bahanesile, hareketi nasıl geciktirdiklerini anlatır ve devam eder :

"Mahmut Nedim Paşa hareket etmesin! çabuklaştırmasını emreylemiş halde Kemal:

"Maliyeye emir buyursunlar kefalet yükünden istisna etsinler, bir dakika durmam giderim" cevabını vermekte idi."

(Cild II, sahife 145)

Bu arada Ebüzziya, Mişhat Paşa ile olan bazı özel temas ve görüşmelerini anlatırken, Mişhat Paşa'nın Hâirre'ye vali tayin edilmesini ve hareket etmek üzere olduğunu nakledip araya şu cümleyi sokuşturur :

" bir şeye karar veremeyenlere mahsus tereddüdü bir kırıx hal ile (Mehat Paşa) yüzüne bakarak : Kemâl ile Gelibolusa görüşürüz, değil mi Tevfik? dedi."

(Cild II, sahife 150)

Ebüzziya, kendisinin ve Kemâl'in, hareket etmelerini geciktirmelerinin Hükûmeti kızdırdığını, nihayet tayinin 6 ıncı günü, kendisinin ve Kemâl'in Zaptiye Nazırı Paşa tarafından savet edileceklerini anlatarak devam eder :

" Zaptiye Nezaretinden gelen bir müfettiş (komiser), Nazır Paşa'nın beni istediğini ve hemen Nezarete gelmemi bildirmesile, yarım saat sonra Zaptiyeye gittim. Önce Kâzım Beyi (Emniyet MÜdürü) gördüm :

"Haberim var. Bir adam da Kemal'e gitti. Sizi muhafaza altında göndermek istiyorlar. Ben şimel bir bahane ile Nazırın yanına girerim, arkasından da sen gir. Alt tarafını bana bırak."

(Cild II, sahife 150)

Ebüzziya, Zaptiye Nazırı ile olan görüşmelerini, tutuklanmasını, Zabıta MÜdürü Kâzım Beyin kefaletile serbest bırakıldığını ve Nazırın yanından Emniyet Amiri Kâzım Beyle çıktığını anlatarak devam eder :

"Odadan beraber çıktık. Bana :

"-Şimel nerede ise Kemal gelir, bekle de onun neticesinde arla dedi. Fakat benim göreceğim işim olduğu için bekleyemedim."

(Cild II, sahife 151)

Ebüzziya Zaptiye Nazırlığından ayrıldıktan sonra nerelere gittiğini ve akşam üstü Namık Kemal ve arkadaşları ile birlikte iken, arka arkaya gelen müjdecilerden, Mahmud Necim Paşa'nın azlolunduğunu, Mişhat Paşa'ya saaret mührü verildiğini öğrendiklerini anlatarak devam eder :

"Yanımıza girer girmez (Süleyman Paşa) Saerazamlik olayını müjdeleyerek kendisinin orada bulunduğunu ve bizim Zaptiye Nazırının emrile tutuklu bulunduğumuzu, evvelce Paşa'ya haber vermiş olduğundan, Saaret Mührü'nün teslimi eser etmez, bizim salıverilmekliğimiz için olan ilk emrini alıp kendisine götürmek olduğunu haber verdi. Birlikte arabasına binerek konağa gittik. Paşa'ya selamlıktan hareme gitmek üzere sofaya çıkmıştı. İçten gelen bağlılık sözleriyle tebriklerimizi sunduk. Kendisi gülererek :

"- Sizi kurtarmak için Saerazam olduk! Diyerek bize iltifat etti."

(Cild II, sahife 158)

Ebüzziya Mişhat Paşa'nın Bab-ı Âli'ye gelişini, halkın coşkunluğunu anlatır ve yukarıda belgelerini verdiğimiz iradeden - Kemal'e aidi kısmına hiç temas etmeden bahseder :

" ve bazı vilayetlere, uzaklaştırmak için tayin edilmiş vezirlerden Cevdet Paşa Maraştan ve Rasim Paşa Karahisar-ı Şarki'den getirtilerek Şirvanizade Rüşdü Paşa Evkaf Nezaretine, Cevdet Paşa Maarif Nezaretine tayin olmuş ve Hariciye Nezareti Paris Refiri Cemil Paşa'ya verilerek İzmir Valiliği ile İstanbuldan uzaklaştırılmış olan Saadik Paşa'ya Maliye Nezaretine getirilmiştir. İzmir ve Selânik'te örnek

olarak kurulmuş bulunan Mahkeme-i Kebire-i Merkeziye kaldırıldığından, muharrir-i aciz ve bu suretle, Mahmud Nesim Paşa'nın bir lutf eseri olan mahkeme baş katipliğinden kurtulmuşumdur."

(Cilt II, sahife 160)

(Yukarıda suretini ve kilesisini verdiğimiz İrade'nin bütün teferruatını verdikten sonra, aynı İrade ile, Mişhat Paşa'nın Namık Kemal'i Gelibolu'ya tayin ettireceğini, Ebüzziya'nın bilmemesine imkan olmasığı ve bütün bu "olmamış" hususları bile bile icaa ettiği bir kere daha görülmektedir)

Ebüzziya bu bahsi şu cümle ile bitirir :

"Mişhat Paşa Kemal'in Gelibolu'ya bir an evvel gitmesine lüzum görmekte idi. Şurası muhakkaktır ki bu lüzuma inanmamakla beraber, etrafında bulunanlardan bazı yakınlarının hiç bir maksat gütmeseñ ettikleri ısrarlarına boyun eğmiştir. Yahud eğmeğı lüzumlu saymıştır. Dolayısıyla ve Paşa, kendi tarafıdan rasmen kefalet yaptırarak, Kemal'i o beladan (kefaletten) kurtardı. Bunun üzerine Kemal, 1289 Recebinin 23'üne rastlayan 1872 Miladî yılının 26. perşembe günü, yapılan ısrarlı teklifler üzerine Gelibolu'ya doğru İstanbul'dan ayrıldı."

(Cilt II, sahife 163-164)

Ebüzziya bu konu ile ilgili, yukarıya naklettiğimiz bu yazı fıkraları, tefrika halinde yayımlasığı, gazetesi Tasvir-i Efkar'ın, 27 mart 1910'dan 8 nisan 1910 arasında,

296. No.'dan 308 no. lu gazetelerde 172 den 184'e kadar olan tefrikalarda yer almıştır.
(Eserde Cild II , sahife - arasıdır.)

Ebüzziya Teffik'in "Yeni Osmanlılar Tarihi" isimli bu eseri batının "Jön Türkler" bizlerin "Yeni Osmanlılar" diye adlandırdığımız gizli kuruluşun sürdürdüğü mücadeleyi ve tarihini, ilk sefa açıklayan eserdir.(1) Teffik Beyin, Yeni Osmanlılar örgütünün ileri gelen, ve rol oynamış bir elemanı bulunması, yazıklarının da büyük bir kısmını belgelere dayandırması da, eseri, konunun esaslı kaynağı ve uzun yıllarda tek kaynağı yapmıştır.

Eserin tefrika edildiği 1910 yılından 1973'e kadar, Namık Kemal hakkında ve Yeni Osmanlılar hareketi hususunda yapılan bütün araştırmalarda, yazılan bütün eserlerde, Ebüzziya'nın yukarıya naklettiğimiz ve gerçekte taban tabana zıd bu hikaye, ya aynen aktarılmış ya da tellenip pullanıp işlenerek (Mishat Cemal Kuntay) iktibas olmuştur. Bu iktibasları yapanların bir kısmı, mehak göstermiş oldukları için, suçluları ve yıllardır herkesi suçluları hatalarından nisbeten mazur sayılırlarsa da, mühim bir kısım, hiç bir kaynak göstermedikleri için, bu büyük hatayı tamamen kendilerine mal etmiş durumdadırlar.

1- Daha evvel Ali Suavi kendi açısından konuyla ilgili yayın yapmış, Londra'da Hürriyet Gazetesinde de makaleler çıkmışsa da bunlar konuyu tümü ile ele almamıştır. (Z.E.)

"Mahmud Nesim'in baba sesi, Kemal'e kendi sesini unutturdu. Vatan kahramanının isyan için yaratılan boğuk sesi meydana yoktu. Tam bu sırada keyifli sadrazam, susan mütesarrıfa döndü :

- Kemal Bey, sesi, biliyor musunuz sizi niçin Gelibolu'ya Mütesarrıf yaptım?

Gelibolu, Osmanlıların Rumeli fethine başlangıç olmuştur, aynı Gelibolu, sizin de memuriyet feyzinize mekân olacak bir orun için!

Bu lakırdı Kemal'i fethetti. İhtilalci Kemal artık candan Gelibolu Mütesarrıfı idi.

Mahmud Nesim Paşa, Hisiv İsmail Paşa seçildi, biliyordu ki Kemal, Mısır Hisivlerinin serveti ile değil, Türk ceslerinin Rumeli fethiyle satın alınabilir.

Mahmud Nesim Paşa Rumeli Fatihliğiyle Gelibolu mütesarrıflığını yan yana koyarken, kayazaade Reşad'la Ebüzziya Tevfik birbirlerine bakıyorlar, ve gözleriyle karar veriyorlardı. Kemal şimdiden Gelibolu'ya gitmiş sayılabilir." "

" ve yeni Sadrazam Mişat Paşa, eski Sadrazam Mahmud Nesim Paşanın Gelibolu'ya Mütesarrıf yaptığı Kemal'e şimsilik memuriyetine gitmesini söyleyecekti".

(Cilt 3 - kısım I, sahife 116, 117, ~~118~~ 118)

"..... ve en tuhafı, Kemal'in Gelibolu'ya çabuk gitmesini eski sadrazam Mahmud Nesim Paşa'dan sonra, yeni Sadrazam Mişat Paşa da istedi. Yalnız bir farkla: Mahmud Nesim Paşa bizzat kendi istemişti....."

(ayrı eser, sahife 126)

"Saadrazam Mahmud Nesim'in saray başkatipliliğine kağıdı :

"Geçenée tertibi aslıleri bozulmuş olan..... 4 cemaziyelahir 89" (yani yukarıda fotokopisini ve metnini verdiğimiz Mişhat Paşa'nın arz tezkeresi: ki Mahmud Nesim'in azlınen 8 gün sonra ki tarihi (9 uncu gün) taşıdığı halde, Mahmud Nesim'in diye verilecek kadar dikkatsizlik edilmiştir: aynı eser, sahife 133. (ayrıca bu irselerin kliğesi de basılmıştır, aynı eser cilt 1, sahife 234)

Abdurrahman Şeref : Tarih müsahebeleri :

"İbret siyasi ve edebi makalelerinde vatan ve hürriyet fikirlerini telmih ve telmi (ima yoluyla) eylediğinden, onsekizinci nüshasında Mahmud Nesim Paşa Sedaretinde tatil ve Kemal Bey Gelibolu Mütesarrıflığına tayin kilinisi. Mişhat Paşa nail-i mühr-ü Hümayun olukta, nur-i müşar-ı ileyh ~~XXXXXXXXXX~~ (Namık Kemal) bil'isti'fa İstanbul'a gelerek İbreti neşre bağladı" (sahife 181) (1). ~~XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX~~

Prof. Ahmed Hamdi Tanpınar : 19. asır Türk Edebiyatı Tarihi :

1- Abdurrahman Şeref'in yanlığı bununla de kalmamaktadır. Zira Mişhat Paşa'nın sedaretinin devamınca Namık Kemal Gelibolu'na mütesarrıf kalmış, Mişhat Paşa Sedarettin 16 şaban 1289- 18.10.1872 de azledilmiş, yerine aynı tarihte Mütercim Rüşü Paşa Saadrazam olmuş, Namık Kemal de bundan 54 gün sonra 11.12.1872 de, istifa ile değil azledilerek İstanbul'a gönderilmiştir: (Z.E.)

"İbret gazetesi Mahmud Nedim Paşa'nın sesaretinin son zamanlarında 19. sayısındaki "garaz marazır" sâli yazısı üzerine dört ay müessetle tatil olundu. Kemal de Galiboluya mutasarrıflıkla uzaklaştırılmak istendi." (sahife 335)

İslam Ansiklopedisi. Namık Kemal maddesi :

"Mahmud Nedim Paşa'nın İstanbul'dan uzaklaştırmak istediği muharrirlerinin her biri tağraa birer me'muriyete, Namık Kemal de Galibolu Mütasarrıflığına tayin olundular." (cilt 9, sahife 61-62)

İhsan Sungu : Aylık Ansiklopedi, Namık Kemal maddesi :

"İbret Gazetesinde Namık Kemal ile arkadaşlarının kullandığı serbest lisanlar ürken Saârazam Mahmud Nedim Paşa, iki ay geçmeden gazeteyi kapat-
tı(1). Namık Kemal'i Galibolu Mutasarrıflığı ile, arkadaşlarını da birer memuriyetle İstanbul'dan uzaklaştırdı." (Cilt 1, sahife 246 sütunl)

Fevziye Abdullâh Tansel : Namık Kemal'in mektupları :

" Ali Paşa'nın vefatından ve Mahmud Nedim Paşa'nın Sadarete tayininden bir yıl kadar sonra, 1872 ağustos'unda Gelibolu Mutasarrıflığı tevcih olunmuş (cilt I, önsöz sahife XXXVII)

"Ali Paşa'nın 7 Eylül 1871 (1) 21 Cemâa II., 1288 tarihine rastlayan Çarşamba günü vefatı, yerine M. Nedim Paşa'nın Sadaret mevkiine tayini (Ruzname-i Ceride-i Havâis, nu. 1734, 22 Cemâa II. 1288). Gelibolu mutasarrıflığı Kemal Beyfendiye tevcih buyurulmuştur. (ayn. gazete nu. 1968, 8 Cemâa II. 1289. 13 ağustos 1872) (ayrı eser. sahife 223).

Prof. Ömer Faruk Akün : Namık Kemal'in mektupları :

" Kemâl'in Gelibolu Mutasarrıflığına tayininin Hükûmetin İradesine arz olunmak üzere Mahmud Nedim Paşa'nın Mabeyn'e yazdığı 4 cemâzi-ülâhır 1289 (9 ağustos 1872)(2) tarihli tezkereyi..... " (sahife 369)

1- Ali Paşa'nın vefatı milâdî Eylül'ün 6. çarşamba günüdür. Devrin gazetelerinin hepsi

Paşa'nın o gün öğle vakti Bebekteki yalısında vefat ettiğini yazarlar. (Z.E.)

2- Tarih ⁹ ağustos değil 8 ağustostur ve yukarıda yayınladığımız belgede görüldüğü gibi

Mahmud Nedim Paşa'nın azlonulup Mişat Paşa'nın Saerazam oluşunun da 20 gün geçmiştir. (Z.E.)

Ahmed Kabaklı. Türk Edebiyatı (3 cilt)

" İktisadî kâğıt bir Saerazam, Mahmud Nedim Paşa bulunuyordu. Onun bilhassa Rusyayı tutar yollu savranışı İbret'cileri kudurtuyordu. Bu yüzden İbret, 19. sayısından itibaren dört ay için kapatıldı. Namık Kemal Gelibolu Mutasarrıflığına yollandı." (cilt 2, sahife 551)

İsmail Habib Sevik : Edebi Yeniliğimiz . (1937)

"Mahmud Nedim Paşa tehlikeyi sezmede gecikmesi. Bir tevcihat tufanı ile İbret muharrirlerinin her birini bir yere atmağa başladı. En başta Kemal Gelibolu mutasarrıflığına Huri Bey Ankara mektupçuluğuna, Reşad Bey Bilecik kaymakamlığına, Ebûzziya Tevfik Bey de İzmir Merkez Mahkemesi katipliğine tayin edilerek İstanbul'dan atılıyorlardı." (Sahife 94)

İsmail Habib Sevik : Türk Teceddüd Edebiyatı Tarihi (1340)

"..... Kemal de arkadaşlarıyla beraber İstanbul'a geldi. Meşhur "İbret" gazetesini çıkarmağa başladı. Mahmud Nedim'in Sazareti zamanında Yeni Osmanlılar tekrar taziyeye ve hücumu maruz kaldılar, Kemal Gelibolu mutasarrıflığı ile İstanbul'dan atıldı." (sahife 157)

Hıfzı Tevfik Gönenç : Türk Edebiyatı Tarihi (1944)

"..... Bu sırada Âli Paşa vefat ederek Saerazamlığa Mahmud Nedim Paşa geçmişti. Bu değişme kısa bir fasıladan sonra hürriyetperverlerin yeniden taziyeye edilmesine, bir fırsatla İstanbul'dan uzaklaştırılmalarına sebep olmuş,

Namık Kemal'ee mutasarrıflıkla Gelibolu'ya gönderilmişti." (sahife 44)

Şerif Mardin : The Genesis of Young Ottoman Thought (Princeton University Press USA 1962)

Sahife 63-64

(Bu kıymetli inceleme İngilizcedir. Türkçeye çevrilmemiştir. İlgili

satırları Türkçeye çevirerek veriyoruz.

Bu listeyi daha pek ama pek çok uzatmak mümkündür, zira Namık Kemal hakkında yazılmış önemli önemsiz bütün eserlerde bu yanlış yapılmıştır. Yukarıya Namık Kemal hakkında en ciddi etütleri yapmış olanlardan örnekler vermekle yetindik.

Her biri değerinden kıymetli bu ilim adamı ve yazarların verdikleri veya farkına varmayarak tekrarladıkları bu yanlış bilgileri burada açıklamaktan maksadım, çalışmalarını ancak saygı ile karşıladığım ve eserlerinden daima istifade ettiğim kimselerin yanlışlarını ortaya koymak değildir. Maksadım, bu gibi çalışmalarda gösterilen bütün titizliğe, itina ve ve sikkate rağmen yanlışlık kalabildiğini göstermek kadar, ellerinde bu eserlerden bulunan kimselerin bunları tashih fırsatını bulup yanlış kaynağı kurutmak ve bunu gelecek kuşaklara aktarılmasını önlemektir.(1)

Tarihimizin hala karanlıklar içinde bulunan eski devirlerinin değil, kıymetli yazar Şerif Mardin'in pek yerinde işaret ettiği gibi: "Türk Tarihinin aydınlanmamış safhalarını bulmak için fazla geriye gitmeğe ihtiyaç yoktur." (2) Türkiye'yi bugün içinde

1- Şerif Mardin, *Jön Türklerin siyasî fikirleri* (1964) (s.7) (Z.E.)

2-Bu eserde yayınladığımız belgelerin aktarılmasında, dip notu olarak yaptığımız

açıklamalarda, yer yer Ebüzziya Tefik'in farketmiş yanlış ve yanlışlarını

düzeltilmesinde gösterdiğimiz titizlik ve gayrete rağmen muhakkak ki bizim de yanlış-

larımız kalmıştır. Bunları farkedip düzeltecek inceleyicilere minnettar kalacağımı

şimdiden bildiririm. (Z.E.)

bocaladığımız duruma getiren ortamın yakın kaynakları Tanzimat Devrine gider dayanır. Bugünün gereği gibi anlayabilmek, sorunlarını daha bilgili olarak çözümlenebilmek için geçen yüz yıl Türkiyesinin fikir ve sosyal gelişmesini yanlış olarak ayınlığa kavuşturmak zorunludur. Bunun için de "Kaynak" sayılan eserlerin bile verdiği "temel bilgileri", teker teker incelenip gerçeklik süzgeçinden geçirilmeden genç kuşaklara, hele eski yazıları rahatlıkla inceleyemeyecek bu kuşaklara, "Kaynak" diye verilmemelidir.

Burada Ebüzziya Levfik'in, memleket yararına oluşuna inandığı bir maksad uğruna yarattığı bu "yanlış bilgi" önemsiz bir olay seçilir.

Açığı çıkaracağımız ve üzerinde ısrarla durduğumuz gerçek, önemini olayı yaratmış ve ona kurban olmuş kişilerin kişiliklerinden almaktadır. Çünkü sürgün - memur muamelesine uğraşan herhangi bir vatandaş değildir, bu sürgün kararını verip ısrarla uygulayan sıradan bir sarrazam değildir, 1908 inkilâbı yıllarının bunalmaları sırasında bu olayı titizlikle ve ısrarla kitlelerin bilgisinden gizleyen ve bunda da 63 sene başarı sağlayan da gelişi güzel sıradan bir yazar değildir. Zira Namık Kemal'i İstanbul'dan sürgün-memur olarak uzaklaştıran Midhat Paşa yerine Mütercim Rüşü Paşa veya bu ayar diğer bir sarrazam olsaydı da iş Mahmud Nedim Paşa'nın sırtına yüklenmiş bulunsaydı, yapılan hataya işaret edilirdi. Ama bir hürriyet kahramanı ve öncüsü bir Namık Kemal'i, diğer bir hürriyet kahramanı ve öncüsü diye ileri sürülen bir sarrazam Midhat Paşa, İstanbul'dan sürer atarsa, ve bu çirkin davranış duyulmasın diye örtülmesi masal perdesi altında yüz sene saklı kalırsa, olay üzerinde önemle

durulmağa bir değer kazanır, her şeyden evvel de, geçen yüz yıl tarihimizde, mutlakiyet-ten meşrutiyete geçiş mücadelesinde büyük rol oynamış ve hürriyet kahramanı diye tanı-tilmiş bir Mişhat Paşa'nın bu nam veya maske altındaki gerçek çehresini, örtüsüz olarak bize vermektedir.

Bu konunun uzmanlarının ve otoritelerinin önüne serdiğimiz gerçekte üzerinde durulacak üç önemli husus görüyoruz.

- 1 - Sadrazam Mahmud Nedim Paşa "İbret" i kapatıp gazetenin dört ortak ve yazarından üçünü , Nuri, Reşad ve Tefik (Ebüzziya) Beyleri sürgün memur olarak Anadoluya uzaklaştırdığı halde, İbret'in asıl temel direği ve ruhu olan Namık Kemal'e ne için ilişmemiştir?
- 2 - Mişhat Paşa, ki Mahmud Nedim Paşa ile kıyaslanamayacak kadar "hürriyet" taraftarı olduğu halde, sedarete geliştiginin 5 inci günü, selefi Mahmud Nedim'in bile ilişmediği Namık Kemal'i neden İstanbul'dan uzaklaştırmak için Hükûr İrade istemiş ve onu neden ısrarla Gelibolu'ya yollamıştır?
- 3 - Yazılarında tarihi gerçekleri olduğu gibi dile getirmekle şöhret yapmış olan Ebüzziya Tefik, Namık Kemal'in, Mahmud Nedim Paşa tarafından değil, Mişhat Paşa tarafından İstanbul'dan atıldığını muhakkak olarak bildiği halde, neden bunu Mahmud Nedim Paşa üzerine yıkmak için, mevcut sarih vesikalara rağmen, herkesi kolaylıkla inandıracak kuvvette bir sürü hikaye uydurmak lüzumunu görmüştür?

Bu üç hususu teker teker ele alalım.

Mahmud Nedim Paşa tutumu:

Eserde teferruatile görüldüğü gibi, "Yeni Osmanlılar Cemiyeti" ni kuran beş kişiden biri, (cilt I, sahife 82) Şair Ahmed Beyzade Mehmed Bey'in amcası Mahmud Nedim Paşa'dır. Mehmed Bey amcasına son derece onu pek seven ve sayan bir yeğensir (C. II, sah.136). Yeni Osmanlılar Cemiyeti'nin en faal, gözü pek, eylemci bir üyesidir. Yeni Osmanlılar Örgütü, eserde görüldüğü gibi, memleketi megrutî idareye kavuşturmak isterken Sultan Abdülaziz'e ilişmek fikrinde değildir. Onların kanaatine, Abdülaziz Veliaheliği sırasınca megrutiyet taraftarı bir prens oluşu halde, hükûr olunca, sadrazam Âli Paşa'nın etkisi altında kalmış ve Âli Paşa onu git gide "mutlak idare" süğünceğine saplatmıştır. İmparatorluğu megrutiyete kavuşturabilmek için Âli Paşa'yı izale etmek lazımdır. Bu engel ortadan kalkınca yerine megrutiyet taraftarı bir sadrazam getirtilirse gayeye erişilebilecektir. Cemiyet'in idarecileri arasında ekseriyetin üzerinde durduğu isim Mehmed Beyin amcası Mahmud Nedim Paşa'dır. Üyelerde bu eğilimi sağlamakta, amcasına çok güvenen Mehmed Beyin büyük etkisi olduğu muhakkaktır. Namık Kemal'de aynı fikirdeyiz, o da Mahmud Nedim Paşa'yı tutmaktadır. Cemiyetin mevcusiyeti haber alınıp bir kısım elebaşları tutuklanınca ve başlıca beş kurucusunun öldü, Namık Kemal, Mehmed, Nuri ve Reşad Beyler Avrupaya kaçmağa ~~meçbur~~ meçbur

kalınca (1) tegebbüsün suya düştüğü, "Yeni Osmanlılar" ın da aaim aaim nasıl dağılıkları görülmüştür. Yeni Osmanlı Cemiyeti mensupları Mahmud Nedim Paşa'dan bir şeyler umup onu tuttukları zaman önemli bir işin başında hiç görmemiş oluklarından kendisini bir meta sandıkları muhakkaktır.(2)

Âli Paşa hayatta ve sesaret makamında iken, Yeni Osmanlılardan sadece Kamik Kemal'i af edip İstanbul'a dörmesine müsaade etmişti. Cemiyetin Avrupa'da kaçak bulunan diğer mensupları, ancak Âli Paşa'nın vefatı ve yerine Mahmud Nedim Paşa'nın getirilmesi ile affa uğrayabilmişlerdi. Bu af da dışarıda perişan halsee bulunan ve gönüllü olarak Fransız ordusuna Almanlara karşı silaha sarılmış bulunan sevgili yeğeni Mehmed Beyin kurtarılması uğruna, hünkârı razı ederek bütün "Yeni Osmanlılar" hareketi yüzünden mahkum olan ve takibata bulunanlar için bir af çıkarttırmış, Mehmed Bey ve arkadaşları İstanbul'a dörmüştür. Mehmed Bey gerek Avrupa'da iken gerekse İstanbul'a dörmekten sonra Kamik Kemal'le olan yakın dostluğunu sürdürmüş olmakla beraber, amcası iktidarda iken, ona karşı muhalefete başlamağa mecbur kalınca onlara katılıp "İbret" kaerosunda faaliyete geçmemiştir. Halbuki Mehmed Beyin kalemi gerek Beşad gerekse Nuri Beyden çok daha kudretli olduğu, Cenevre'de yayınladığı İnkılab (Revolution)

1 * Cemiyetin beyni sayılan beşinci kurucusu Sami Paşazade Suphi Paşa'nın oğlu Ayetullah Bey, Cemiyeti ve arkadaşlarını Ali Paşa'ya ihbar eden kimse'dir. Ebüzziya Ayetullah Beyin ismini hatırasına hürmeten açıklamamış, sadece ima ile söylemeden söylemiştir:

(Cild I. s. 80) (Z.E.)

2 - Mahmud Nedim Paşa Bab-ı Âli'den yetişmiş, lisan bilmezdi. Yeni Osmanlıların faaliyeti sırasında ise Trablus Garp valisi idi. (Z.E.)

gazetesindeki şiddetli yazılarıyla sabittir. İbret'te kaleme sarılamaması ise sadece amcasına olan sevgi ve saygısı yüzündendir.

Kanaatimizce, Mahmud Nedim Paşa İbret'i kapatıp başlıca yazarlarını sağa sola dağıttığı zaman :

- a - kıymetli yeğeni Mehmed Beyin hatırı için (belki de ısrarı üzerine),
- b - Yeni Osmanlı'ların, teşebbüslerinde başarı sağlamaları halinde kendisini saârazam yapmak için Namık Kemal'in gösterdiği faaliyetten dolayı ona bir şükran borcunun bulunması yüzünden.

Namık Kemal'i İstanbul'dan uzaklaştırmamıştır. Esasen Mahmud Nedim Paşa bu 11 aylık sessizliği sırasında, yalnız İstanbul'da 13 gazeteyi muvakkaten veya toptan kapatmış oluşu ve yeni gazete çıkartmak isteyenlere de imtiyaz vermediğinden, gazetesiz kalan Namık Kemal, istese bile, İstanbul'da aksak topal hâlâ çıkabilen iki uç gazeteden birine kapılarak yazı yazmasına da imkan yoktu. Bu durumda İstanbul'da kalması ile gitmesi arasında kendisine zarar verme bakımından, bir fark yoktu.

Mişhat Paşa Namık Kemal'i neden sürüp uzaklaştırdı?

Eserin ikinci cildinde anlatılan olaylara ve bu bölümde yayınladığımız belgelere göre ;

İbret gazetesi 10 Temmuz 1872'de kapatılmıştır (C.II, s. 134).

İngiliz Sefiri Sir Alliot Uskudar'da Şemsi Paşa'da, yazlık bir yalı kiralamıştır

ve yazı orada geçirmektedir. (C. II, s. 144).

Namık Kemal yazlık için " o sene" Be ler Beyi sırtlarına Küplüce'ye taşımıştır (C. II, s. 136).

Veliâh Murat Efendi, rahatsızlığı dolayısıyla ve doktorlarının tavsiyesi üzerine deniz banyoları yapması gerekmiştir (C.II, s.144).

Sanki Veliâhın, rıhtım veya bahçesinden denize girebileceği İstanbul'da sahili olan saray veya kasır yokmuş gibi, İngiliz Sefirinin Şemsi Paşa'aki yalına gidip denize girmekteri!! (C. II, s. 144) - Şemsi Paşa'nın da, Boğazın, fazlasıyla soğuk ve akıntılı sularının bulunduğu bir kısmında bulunduğunu unutmamak gerekir!

Namık Kemal'de sık sık bu yalıya gelmekte ve Murad Efendi ile uzun uzadıya görüşmektedir (C. II, s. 144). - Saltanat devrinde şehzadelerin hele Veliâhın halktan birisi ile dostluk ve temas kurması, hiç hoş karşılanmayan, ~~xxxx~~ hatta gayri resmî yasak bulunan, bir hareket olduğunu da unutmamak gerekir (C. II, s. 255).

Bu sıralarda Bağdad'da Vali bulunan Mişat Paşa, Mahmud Nedim Paşa ile arasında çıkan anlaşmazlık üzerine istifa edip merkeze dönmüş ve 24/25 Temmuz 1872'de İstanbul'a varmıştır. (C. II, s. 141)

Mişat Paşa, İstanbul'a varışından iki gün sonra Edirne'ye vali tayin edilmiş ve atama gazetelerle bildirilmiştir. 26 Temmuz 1872. (C. II, s. 149)

Bu atamanın ilanı günü akşamı, Namık Kemal, Ebüzziya vasıtası ile, Mişhat Paşa'ya Veliahd Murad Efendi'nin mahrem bir mektubunu yollamıştır. (C.II, s.145)

Murad Efendi bu mektubunda " şifahi olarak sözlerine emanet edeceği bir husus için Kemal Beyle görüşmesine müsaade ve kendisine her bakımdan ihtimal edilmesi....." (C. II, s. 146). Mişhat Paşa o tarihe kadar Namık Kemal'i tanımamaktadır. Ancak Namık Kemal'in Murad Efendi ile bir takım dolaplar çevirdiğini ve gizli den gizliye Abdülazizi devirerek Murad Efendi'yi tahta çıkarma işini planladığını bilmektedir. Bu Ebüzziya'ya söylediği şu sözlerde açıkça görülür : "Ben fikren bunlara karşıyım. Böyle olmakla beraber birinden birini tercihe hacet görmem. Her biri nöbetini savıncaya kadar yerinde otursun. Kemal'e söyle böyle şeylerle meşgul olacak zamanda değiliz" (C.II,s.268).

Mişhat Paşa Murad Efendi'nin isteğini kabul edip ertesi akşam Kemal Beyi yemeğe getirmesini Ebüzziya'ya terbiş etmiştir. Gün 26 temmuz 1872'dir.

Ebüzziya daveti, evinde cevap bekleyen Kemal Beye bileirmiştir.

Ertesi sabah ise Mişhat Ebüzziya'ya çağırtmış ve "Kemal'in gelmesini ileriye bırakalım, şu günlerde görüşmeyi duruma uygun bulmadım" (C.I^I. s. 148) diyerek buluşmayı iptal etmiştir, yani Murad Efendi'nin ricasını red etmiştir. (Tarih 27 temmuz 1872'dir)

Ebüzziya buluşmanın iptal edildiğini aynı gün Kemal'e, o da Murad Efendi'ye bileirmiştir. Tarih 27 temmuz 1872.

Bir gün sonra Namık Kemal tekrar Ebüzziya'ya gelmiş ve Murad Efendi'nin :

" Madem ki Paşa benimle görüşmekte mahzur görüyormuş. Mektubun kendisinde kalmasını Efendi mahzurdan beri görmüyor " (C. II, s. 148) diyerek mektubu gişip geri almasını istemiştir. Ebüzziya Paşa'ya gişip münasip şekilde mektubu geri aldığıni eserde görmüş bulunuyoruz (1).

Bu olaydan iki gün sonra Saadrazam Mahmud Nessim Paşa azledilmiş, Sadaret Mührü hemen Mişhat Paşa'ya verilmiştir. Tarih 30 Temmuz 1872'dir. (C.II, s. 155-158)

Mişhat Paşa'nın sadareti hakkında yazılan Hatt-ı Hümayun, 31 Temmuz 1872'de adet üzere Bab-ı Ali'de merasimle okunmuş ve Mişhat Paşa resmen göreve başlamıştır (C. II, s. 159-160)

Mişhat Paşa derhal icraata geçmiş ve Hünkar'a yapmak istediklerini, yapılması gerekli işleri ve Mahmud Nessim Paşa'nın alt üst ettiği Devlet ve bilhassa Mülki teşkilatı eski haline sokmak gerektiğini anlatmış, şifahî muvafakatini almış (Belge sahife) ve ilk arz tezkerelirinin iradelerini almak için mabeyne sunmağa başlamıştır (Ağustos 1872 ilk günleri).

1- Kanaatimizce bu mektup olayı, Murad Efendiyi gücendirmiş, 4 yıl sonra tahta çıkarıldığı zaman Sadarete Mütercim Rüşü Paşa'yı bırakıp bu makamı beklendiği üzere Mişhat Paşa'ya vermemiştir. (Z.E.)

Mişhat Paşa vazifeye bağlandığının haftasında da, 8 ağustos 1872'de yazdığı ve bir çok mülkî teşkilat değişikliği ile bir kaç atamayı kapsayan arz tezkeresinde, Namık Kemal'in de İstanbul'dan uzaklaştırılması hakkında İrade istemiştir!

Ertesi 9 ağustos 1872'de teklif onaylanarak İrade'ye bağlanmış, yani kanunlaşmış, Namık Kemal'in uzaklaştırılması kaçınılmaz bir hal almıştır.

Mişhat Paşa'yı bu karara sevk eden bizce, Namık Kemal'in ve Murad Efendi'nin Abdülaziz'i hal' etmek için bir tertip hazırlamakta olduğunu bilmesinden, fakat bunu, 30 temmuz tarihine kadar, sadece Devletin bir Valisi sıfatile bilirken, 30 temmuz gecesinden itibaren bir "Saerazam" yani "Devletin mes'ul tek insanı" olarak bilir duruma geçmiş olmalarıdır.

Bir olay çıkarsa mes'ul kendisi olacaktır. Kanlı bir hâise patlak verirse, memleket birbirine girerse, mes'ul kendisidir. Teşebbüs zabıta tarafından fark edilir de meydana çıkarılırsa, ortada Murad Efendi olduğundan müşkül duruma düşecek kendisidir. Mahrem olarak öğreneceği ve bileceği bu hazırlığın hedefi, bu sefer "Yeni Osmanlılar" ın ilk kuruluş zamanlarındaki gibi, meşrutiyet ilanını sağlamak için niyetlerine engel sayıkları Saerazam Âli Paşa'yı devirmek teşebbüsü değil, doğrudan doğruya Hünkârı, Abdülaziz'i hal edip yerine Veliahd Murad Efendi'yi geçirebilmek içindir!(C.II,s.147). Halbuki kendisinin Saerazam olarak birinci vazifesi Hünkârı korumak ve memlekette bir kargaşalık çıkmasını önlemektir. Mişha Paşa gerçekten Abdülaziz'i korumak, onun hal edilmesini önlemek istiyor mu idi?

Sadrâzam sıfatile vazife icabı evet, fakat şahsî düşünceyi yönünden korumak değil ama, bu hal'in lüzumsuzluğuna kani olduğunu, yukarıda tekrarladığımız şu sözlerinden anlıyoruz : " Ben fikren bunlara karşıyım. Böyle olmakla beraber birinden birini tercihe hacet görememem. Her biri nöbetini savıncaya kadar yerinde otursun."

Bu tarihten altı sene sonra ki hal olayında baş rolü oynamış bir kimse olmasını Ebüzzîya şu cümlesi ile izah eder : " Mişhat Paşa gibi iz'an sahibi biri bile Şehzade Abdülhamid Efendi'nin meşrutiyet taraftarlığına hayran olmuş, daha doğrusu aldanmıştı".(C.II, s.258).

Mişhat Paşa Abdülaziz'i hal etmek gibi çok büyük bir işi Namık Kemal-Murad Efendi ve onlara bağlı bir kaç zayıf kimse ile başarılacak dava olmağını görüp teşebbüsün neticesiz kalacağına kani bulunması da kuvvetle muhtemeldir. Yüze göze bulacağı bir teşebbüs, ceddî olarak girişilecek hazırlıkları da peşinen imkânsız kılabilirdi.

Şu halde mes'uliyet mevkiinde bir kimse olarak ne yapması lâzımdır?

Resmen harekete geçemezdi, zira ipin ucunda Murad Efendi vardı bu da Veliahdı!

Sonra yurdsever bir vali sıfatile kenâsinden gizlenmeyen bir tertibi, Sadrâzam sıfatını aldıktan sonra zabıta kuvvetleri manfatile meydana çıkarttırması, onun ahlakına da karakterine de uymayacak bir hareket olurdu!

O halde ne yapabilirdi? Kanaatimizce Mişhat Paşa yapılabilecek en uygun harekette bulunmuş, tek çıkar yola baş vurarak, Namık Kemal'i mecburî memurluk, diğer bir şeyimle sürgün-memur olarak İstanbul'dan uzaklaştırmak silahını kullanmıştır. Böylece Veliahd Murad Efendi'nin güvenliği tek insanı zararsız hale sokmakla onun kolunu kanâsını kırmıştır.

Kanaatimizce eserin ikinci cildinin sonlarında görüldüğü gibi, Namık Kemal Magosa zindanına sürgün edileceği sırada, Vekiller heyetinde Aaliye Vekili olarak bulunan Mişhat Paşa, onun ve arkadaşlarının sürgününü önlemek imkanına malikken hiç bir şekilde ilgi göstermemesinin sebebi de, herhalde, Gelibolu'dan azil edilmekle İstanbul'a dönen Namık Kemal'in yine Murad Efendi ile temasını kurup yarım kalan hazırlıklarına tezelemek yoluna girmiş bulunmasıdır. Mişhat Paşa istemiş olsaydı bu sürgünü önleyebilirdi, hatta o kadar ki, bu husus, Mişhat Paşa'yı her bakımdan korumağa çalışan, onun bütün yapmaması lâzım gelen davranış ve icraatını örten, gizleyen Ebüzziya'yı bile isyan ettirmekte ve ona şu cümleyi yazdırmaktadır :

"Üstelik Mişhat Paşa "nkamı Aaliye Nezaretinde bulunuyordu. Esad Paşa Sa'razamî. Turşucu zade Muhtar Efendi merhum Şeyhülislam, Avni Paşa Serasker idiler. Sultan Mecid'in makbul seraskeri olan Rıza Paşa merhum, Namık Paşa'nın yerine Bahriye Nezaretine tayin olunmuştur. Bu sebeple kendilerinin yardımcı, veya daha doğrusu, bu ağır cezalandırma iradesine muhalefet etmesi lâzım gelen vekillerin en ileri gelenlerinsan biri, hem de, Aaliye Nazırı olan Mişhat Paşa ve henüz altı ay evvel Isparta'daki köyünden kurtulup gelmiş ve sualsiz, bir keyfi irade ile on bir ay gurbette bulunmak belasına çekmiş olan Hüseyin Avni Paşa da Seraskerdi.

Bunlardan her ikisinin ve gerek birinin manidar bir hatırlatması, böyle beş kişiyi değil beş yüz kişiyi "Kusret-i Mutlak'a" (Hünkar) nın sorumsuz pençesinden kurtarabilirdi.

Ne çare ki güvendiğimiz veyahut güvenilir zannettiğimiz bu zatlardan hiç birinin sesi çıkmamıştır. (C. II, s. 251-252)

Mişhat Paşa'nın bu kararı her halde herkesten hatta Namık Kemal fazla Ebüzziya'yı perişan etmiş olmalıdır. Bir yanda, kararı veren çok sevdiği, saydığı ve bütün kalbi ile bağlı bulunduğu Mişhat Paşa, diğer tarafta, uzaklaştırılan, bir kardeşten fazla bağlı bulunduğu, canı kadar sevdiği bir varlık, arkadaşı Namık Kemal. Orta da, kendisinin de ilk günden son gününe kadar tasvip etmediği bir "suç teşebbüsü" Kemal'in Veliahad'la birleşerek Hünkari tahttan indirme hazırlığı, tahtakinden farksız olmayacağına kani bulunduğu bir prensi, istense de hürriyet taraftarı olunamayacak bir makama geçirme çabasının anlamsızlığı.

Ebüzziya bu konuda tam anlamile iki ateş arasında kalmış bir talihsiz dur mundaadır. Eserinde, bu olayın gerçeğini gizlediği için yazamıyor ama, her halde Mişhat Paşa'ya gidip kararını değiştirmesi için ısrar ettiği ve Kemal'i seven kimseleri araya koyarak ricalara bulunduğu muhakkaktır. Nihayet Mişhat Paşa'ya karar değiştiremeyince, Ebüzziya için yapılacak tek şey Kemal'i Gelibolu'ya sürgün-memurluğuna kadar götürmek olmuştur.

Tevfik Beyin Kemal'le Gelibolu'ya beraber gitmesini bir çok yazar, onun Kemal'e olan arkadaşlık bağının bir sevgi tezahürü olarak yorumlarlar (Mişhat CemalKuntay)

Bu davranışta arkadaşlık bağının muhakkak ki etkisi vardır, fakat bizce asıl sebep, Kemal'in Mişhat Paşa'ya karşı olan haklı kınanlığını gidermek, ve ona Sedaret mevkiine

gelmiş bir Mişhat Paşa'nın başka türlü hareketine imkan olduğunu iknaa çalışmak olmalıdır.

Mişhat Paşa'nın bir aylık Saadrazamlık devresinde birbirine taban tabana zîd hareketleri vardır ki, bunlardan sadece ikisine işaretle Hamîk Kemâl olayında ki davranışını şüphe ile gördüğümüz Mişhat Paşa'nın gerçek çehresini biraz daha belirli olarak görebilmemize yarayacaktır.

Mişhat Paşa, Mahmud Nedim Paşa'nın genel bir hoşnutsuzluk hatta nefret uyandıran idaresinden Sadarete gelince herkes ona bir kurtarıcı gözü ile bakmış, "gençlik ve aydınlar" ise bütün ümitlerini ona bağlamışlardır. Eserde halkın bu büyük ümidi şu cümlelerle ifadesini bulmaktadır :

"Biraz sonra Hat-ı Hümayun ile Mişhat Paşa gelmişti. Sirkeci'den Bab-ı Âli'ye ulaşan caddenin o günkü kalabalığı denebilir ki İstanbul'da hiç bir vakit görülmemiştir...."

"..... Halkın yüzünde o derece memnunluk görünüyordu ki, herkes bilmediğine, bilmediğine güler yüz göstererek sanki olayın mutluluğunu anlatmak istiyordu." (C.II, s. 159-160)

Mişhat Paşa'nın ilk tayinleri de halkı memnun etmiş, bu arada Kemal'e oynanan oyun da gürültüye getirilmiştir. Ebüzziya buna hiç eğilmeyerek, yukarıya kısmen naklettiğimiz iradelerle yaptırdığı atamaların nasıl memnunlukla karşılandığını da şu satırlarla açıklar:

"İşte Mişhat Paşa'nın bu ilk icraatı ile bir zamandır heyecan içinde bulunan kamu oyu, sükuna kavuşmuş ve taşralarda umumî güvenlik geri gelmiştir." (C. II, s. 160)

Bu umumî icraatta Namık Kemal'in uzaklaştırılması da vardır ama yazar olayı burada da hasır altı etmektedir.

Mişhat Paşa, bir yandan da basın hürriyetine taraftar görünmekten de geri kalmamak için, Sedarete Mahmud Nedim Paşa'nın dört ay müddetle kapattığı "İbret" gazetesinin, cezası olmadan af ettirip çıkmasına müsaade verdirmiştir. Mişhat Paşa bu davranışında samimi midir? Kanastimizce kat'iyen değildir. Yaptığı bir göz boyacılıktan ibarettir! Zira İbret'in çıkmasına, Namık Kemal'in Gelibolu'ya hareketinden 1 gün sonra izin vermiştir! Kemal 26 Eylül, perşembe hareket etmiştir. 27 Eylül cuma daireler kapalıdır. 28 Eylül cumartesi gazeteye cezasının af edildiği bildirilmiş, 29 pazar günü gazeteler genellikle yayınlamayıklarıdan, İbret pazartesi 30 Eylül tekrar çıkmaya başlamıştır. Mişhat Paşa gazetenin geri kalan 30 günlük cezasını af'la o kadar samimi değildir ki, bununla hem halka basın hürriyeti taraftarı gözükmek, hem de Kemal'i uzaklaştırmakla kireliği ayşınları tatmin etmek için İbret'in cezasını af yoluna gitmiştir. Yalnız bu af öyle bir af tır ki İbret'i yaşatmak değil, okurların gözündeki kıymetini «üşürüp can çekiştererek silürmektir! Zira İbret'in kuvvetli hiç bir yazarı kalmamıştır. Nuri ve Reşad Bey selefince uzaklaştırılmış, Kemal'i kendisi yollamış, Tevfik Bey kendi gazetelerini çıkarmak için İbret'ten ayrılmıştır. Gazetenin sahibi Sarafyan ise eli kalem tutmayan bir gazetecilik heveslisidir. Nitekim Mişhat Paşa sedarettten az sonra ayrılıp Kemal İbret'e E.M. imzasile yazmaya başlamasa idi gazete tamamen batardı.

Mişhat Paşa'nın basın özgürlüğü taraftarı görünüp aksine hareketlerde bulunduğu iki acı örneği daha vardır.

Mişhat Paşa, kendi yetiştirmesi olan Ahmed Mişhat Efendi'nin çıkardığı DEVİR gazetesini, daha ilk sayısında imtiyazını fesh edip toptan kapatmıştır! Tarih : 29 ağustos 1872. Mişhat Paşa'nın sahrasam oluşunun 30'uncu günü ! Üstelik de bu kapatmaya sebep, Ahmed Mişhat Efendi'nin gazetesinde "Mişhat Paşa Hazretlerine Hitab" başlıklı Sahrabama açık bir mektup yazması ve buna pek basit ikazlarla bulunmasından ibarettir!

Mişhat Paşa'nın bu beklenmesik davranışı halkı son derece şaşırtmış ve hayal kırıklığına uğratmıştır. Bu olay Ebüzziya şu satırlarla dile getirir :

{ "Devir" (1)

" 89 senesi Cemaziyel-ahirasının 25'inci perşembe günü (29 ağustos 1872) Ahmed Mişhat Efendi tarafından kurulmuştu.

"Memleketimizde gazeteciliği istikbale kavuşulacak hürriyetin bir başlangıcı sayanlar Devir'in çıkışını bir huzur devrinin ilk alameti saymışlar.

" Ya nasıl sarmasınlar ki medenî haklarına sahip herkesin "Matbuat Nizamnamesi" gereğince gazete ruhsatı alabilecek iken mahut "Kararname-i Âli" Matbuat Nizamnamesi hükümlerini rafa kaldırmış ve yerine kendisini koyarak halkı gazetecilikten ve gazeteleri kanununu korumasından yoksun kılmıştı.

"Devir'in çıkışı ise, "Kararname" nin iptal hükmünü ve "Nizamname" nin hükümlerinin

uygulanacağını müjdesi sanılmıştı... Meğer ne yanlış tahmin... ne batıl inanışmış!!!

Hele hiç hatırımdan çıkmaz. Basının önemini takdire bağlamış olan İstanbul Halkı, birkaç senedenberi - kendileri Kararnamenin emri altında uşağı (1)- iki üç gazetenin neşriyatına esir olukları için işiilmelik bir isim ile yayımlanan bu gazeteyi köprüde büyük bir haves ve memnurlukla kapışıyorlardı. Ya ertesi günü?...

"İnsanın söylemeğe dili varmıyor, hiç cuma günü gazete kapanır mı? İşte biz o devirde onu da görüük. Bir de işitildi ki Devir gazetesi kapanmış!!! Kimse inamaz. Bununla beraber aslına ermek için basın tutkunları Beyoğlu'na (2) koşmağa bağladı. Ben de gittim. Hocopulo Çarşısının meydanı mahşer Allah !!!

Birdenbire bu hali görünce ne için gelişimi unutarak kalabalığın ne için oluşunu birinden anlamak istedim : Biçare hiddetle, ama son derece hiddetle :

" - Ne olacak ? İşte dün verdikleri "devri" bugün kapatmışlar!....

"Ben dönme kalmıştım. Gittik, meslek icabı, sahini taziyet ettik... İşte bu gazete de doğar doğmaz öldü."

Ebüzziya Tevfik. Sahname-i Hadeika 1290 (1873) sahife 85-86)

1-Basiret Hakaik'Ul vekayi, Ruzname-i Ceride-i Havaeis gazeteleri ki daima iktidarın

kölesi olarak hareket etmişlerdir (Z.E.)

2-Ahmed Mehmed Efendi Devir'i Beyoğlundaki, İstiklal Caddesinde, Hocopulo pasajında

Bu satırlar olayın iki üç ay sonra yazılmıştır ve sicağı sicağına hâşisenin halk üzerinde yarattığı hayal kırıklığını oleeuğu gibi aksettirmektedir.

Miâhat Paşa bunla da kalmamış, Devir'i kapatıldıktan 28 gün sonra Ahmed Miâhat Efendi, kardeşinin oğlunun ismine almış bulunduğu Bedir isimli imtiyaza sayarak, aynı Devir tertibinde bir gazete çıkarmıştır. Tarihi : Rumî 17 ağustos 1288

(M. 29 ağustos 1872) dir.

Bu gazetesinin de ömrü sadece sadece 13 sayı olmuş ve yine hürriyetçi ve basın hürriyeti taraftarı (!) sadrazam Miâhat Paşa'nın emriyle imtiyazı fesh edilerek ortadan kaldırılmıştır. Tarih : Rumî 1 teğrin evvel 1288 - (Milâdi 13 ekim 1872) dir.

Miâhat Paşa'nın bunu da yok etmesine sebep "aşırı negriyat da bulunmuş olmak" dir.

Miâhat paşa bu iki gazeteyi de selefının selevi Âli Paşa'nın "geçici" kayıle evvel çıkarıldığı meşhur kararname-i Âli'nin kendisine verdiği yetkiyi kullanarak yapmıştır.

Ebüzziya Tefik Bedir'in kapanışına Salname-i Hâvika'da, Devir olayı hakkında yazdığı satırların altına vermiştir :

" BEDİR "

"Devir yerine yayınlanı, kurucusunun kara talii on birinci (1) sayısında onu da ortadan kaldırttı"

(Salname-i Hâvika, 1290 (1873) sahife 86)

1- 13. sayıdır, yanlış olarak burada 11 denmiştir. (Z.E.)

Ebüzziya'nın sürgüne gitmeden çıkardığı son eseridir. Bunda basın tarihimizin kaynağını teşkil eden "Türk gazetelerinin hal tercümesi" etüdünü vermiş ve 1290(1873) yılının ocak ayı sonuna kadar İstanbul'da yayınlanmış bütün gazeteler hakkında gerekli kıtık bilgileri vermiştir. Bu gazetelerden imtiyazları fesh edilerek ortadan kaldırılanların hangi Saerazam zamanında yapıldığını teker teker yazdığı halsee, daha o zaman bile Mişhat Paşa'ya olan bağlılığı veya ona olan ümidini kaybetmediği için, Devir ve Bedir'in Mişhat Paşa tarafından kapatıldığına hiç işaret etmemiştir!

Mişhat Paşa bu son marifetinden dört gün sonra azledilmiştir (18 ekim 1872).

Mişhat Paşa'nın hürriyet taraftarlığı ile başaşağmayacak bu davranışlarını hasır altı eden sadece Ebüzziya değildir. Arka arkaya iki gazetesi kapatılan Ahmed Mişhat Efendi de hayatının bu davrelerinde başından geçenleri anlattığı "menfa" eserinde, olayı nakle ederken, başına bu işleri Mişhat Paşa'nın ismini vermez :

"Devir şerhahab(isimli) bir gazete imtiyazı aldım ki Matbuat Nizamnamesi hükmünce bir gazete imtiyazına sahip olma hakkını olduğundan bunu her zaman alabilirdim. Ancak talin bu hükmüne ne demeli ki, gazeteyi ilk nüshasında müebbeden lağv eylediler. Lağvına sebep olan şey Mişhat Paşa Hazretlerine hitaben serc edilen bir makedir. Dediler ki söz konusu makede şiddetli lisan kullanmışım.

"Şiddetli lisan tabiri beynimizde ne kadar lüzumsuz moda halini aldığı göstermek için, söz konusu makaleyi buraya aynen geçirmek isterdim. Fakat o zaman şiddetli görülen o makale bugün gülünç karşılanacak kadar

gölünç ve basit görüneceği ve biraz da uzunca olması için, okurları boşuna meşgul etmemek düşünmesi engel oldu.

"Devir'in lağv'ından sonra kardeşim (1) Cevdet'in ismine "Bedir" isimli bir imtiyaz esha aldık. On üçüncü numaraya kadar yayımlamasını beğenerek. Kötü talih bakmalı ki bu da lağv edildi. Yok edilme sebebi yine lisan şiddeti imiş."

(Ahmed Mişhat : Menfa (1293-1876), sahife 54)

KLİŞE

Çıktığı gün Mişhat Paşa emrile ortadan kaldırılan DEVİR gazetesi

KLİŞE

Yine Mişhat Paşa tarafından 13. sayısında kapatılan BEDİR gazetesinin ilk sayısı

Mişhat Paşa'nın sefareti sadece 80 gün sürmüştür. Bu kısa zaman süresince:

- a- Kendisini açık mektup yazdığı için Devir gazetesini toptan kapatmak ;
- b- Şiddetli yazı yazıyor bahanesile Bedir gazetesini toptan yok etmek ;
- c- Hürriyet taraftarlarının başı Hürriyet Mücahidi Namık Kemal'i İstanbul'dan uzaklaştırmak;

1- Ahmed Mişhat'ın kardeşim dediği, kız kardeşinin oğludur. Kendisi sürgünde iken matbaasını yürüten ailenin bütün yükünü taşıyan o olmuştur. (Z.E.)

d- En yakınlarından Ebüzziya Tefvik'e gazete çıkarmak için istediği imtiyazı verdirmemek gibi davranış ve icraat bunu yapanın gerçek hürriyet anlayışını bütün çıplaklığı ile ortaya koymağa kâfîdir. Ziya Paşa'nın dediği gibi

"Ayinesi iştir kişinin lafa bakılmaz

"Şahsın görürür rütbe-i akli eserinde

Miçhat Paşa'nın memleketi demokrasiye kavuşturmayı isteyip istemediğini anlamak ancak onun hürriyet anlayışını cismi olarak incelemekle mümkün olacaktır. Böyle bir etüde kâxxxkxxxkxxx buğüne kadar yapılmış değildir. Ona inananlar, her şeye rağmen ondan hürriyet uğruna bir şeyler ummuş, beklemiş olanların, o öldürüldükten sonra da - kâzib veya doğru- biraktığı isim hürriyet davasında bayrak edinmeğe uğraşanların, onun bu çok olumsuz davranışlarına örtükleri "şal" ı bu alanda kaldırmış bulunmakla konuya eğileceklerê iyi malzemeler sunmuşumuzu inanıyoruz.

Konunun üçüncü sorusunu da açıklayalım.

Ebüzziya Tefvik neden hakiketi bambaşka şekle sokarak tarihe maletmek istemiştir?

Ebüzziya Tefvik Yeni Tasvir'i Efkâr gazetesini kurup çıkarmağa başladığı ve "Yeni Osmanlılar Tarihi" ni gazetesinde tefrikaya giriştiği zaman, on sana sürgün bulunan Konya sürgünlüğünden yeni dönmüştür.

1899 da, 2. Abdülhamid tarafından sürgün edilen Tefvik Bey, 1908 de ikinci

Meşrutiyet'in ilanı ile sürgünden kurtulabilmiştir. Ebüzziya, o sırada, açılmış bulunan

ikinci Meclis-i Meb'usan'ea Antalya (Konya) meb'usudur. Abdülhamid'in 33 sene süren koyu istibad ve zulmünden yeni kurtulunan bu yıllarda memleket yoğun bir düşünce, kavram ve politik bunalım içindedir. Hürriyet namı altında her kafaadan bir söz çıkmakta, mantar gibi bitmiş irili ufaklı rengâ renk gazetelerde kaleme sarılan keneine göre "hürriyet" kavramına bir kisve geçirmektedir. Bu sırada istibada karşı verdiği mücadele ile tanınmış ve "hürriyet" anlayışının kişiliğinde müşahhas olarak belireceği bir hürriyet kahramanlarına hürriyet bayraklarına ihtiyaç vardır. Bu 33 sene içinde Abdülhamid'e boyun eğmemek yüzünden onun gârine uğrayanlar arasında, bütün memleket sathında isim yapmış iki kişi vardır :

Namık Kemal - Mişhat Paşa.

İlkinin, ~~müxxxixxxx~~ isari yönden fiili bir hizmeti yoktur, fakat hürriyetçi şair, edip, yazar ve gazeteci olarak dillere destan olmuştur.

İkincisi ise Devlet adamıdır. Memlekete faydalı bir çok icraatı fiilen görülmüştür. Üstelik hem gâre uğratılıp haksız yere müebbed sürgün edilmiş hem de sürgünlüğünde müstebid sultanın emrile boğdurulmuştur. Abdülhamid'e karşı girişilen 33 yıllık mücadelesine en uygun bayrak en ideal isim, hürriyet şehidi

Mişhat Paşa'dır!

O yıllarda çıkan gazete ve dergilerde, yapılan mitinglerde, çekilen nutuklarda Namık Kemal'le beraber Mişhat Paşa birer hürriyet kahramanı olarak göklere çıkarılmaktadır.

Ebüzziya Tevfik ise tam bu sırada Meclis-i Neb'usan'a bir layiha vermiş ve "Hürriyet kahramanı Mişat Paşa'nın heykelinin dikilmesi için bir Kanun çıkarılmasını" istemiştir. Ebüzziya'nın bu teklifi, tarihimizde, heykel dikilmesi için yapılmış ilk resmî teklif ve teşebbüştür.

Şimdi, Ebüzziya bir yandan bir Hürriyet kahramanlığı anlamına bayraklık edecek bir adam yaratmağa çalışır, bir yandan bu kimsenin heykelinin dikilmesi teklifinde bulunurken, diğer taraftan, fikir alanının hürriyet alemi haline gelmesine büyük çaba harcadığı ve bu çabasında da başarı sağladığı Namık Kemal'e oyun oynamış olduğunu, onu İstanbul'dan sürüp attığını yazamazdı! Madem ki, Mahmud Nedim Paşa, kendisi mahil İbret gazetesinin yazarlarını İstanbuldan uzaklaştırmıştır, madem ki Mahmud Nedim Paşa birinci ve ikinci sahrasemliğinde icrastile memleketi büyük zararlar vermiş bir insandır, madem ki halk, Rus emellerine hizmet etmesinden dolayı, kendisine "Mesimof", "Moskof Nedim" lakaplarını takacak derecesinde nefret etmiştir, şu halde Namık Kemal'in Gelibolu'ya atılmasının günahını da onun üzerine yüklemek, Mahmud Nedim'in sırtındaki muazzam günah sağına eklenecek büyük bir parça olmayacaktır. Tapki yüzmek bilmeyen bir insanın, üstüğü suyun, kafasını iki parmakla iki kulağı geçmesi arasında fark olmaması gibi.

Ebüzziya'nın Mişat Paşa'nın hiç de hoş olmayan bu taraflarını gizlemek gayreti, sadece meb'us bulunduğu ve bu tefrikayı kaleme aldığı çevre has değildir.

Paşa'nın ilk sedareten azlından (1290-1873) sonra, Sirac 'da basının ne ağır şartlar altında bulunduğunu bildiren şu yazıyı yazmıştır :

"Geçen gün hatırımıza geleli de hesab eyledik. Mahmud Paşa Hazretlerinin on bir ay süren Saadrazamlık günlerinde İstanbul'da muhtelif sillerde yayınlanan gazetelerden topu on üç gazete tatil edilmiş.

Halbuki geçen şabanın ortasından (18 ekim 1872), zilhiccenin sonuna kadar (15 şubat 1873) on altı gazete tatil ve içinde altı tanesi tamamen lağv edilmiştir(1).

"Hele zilkaade'nin onundan zilhiccenin başına kadar (9 ila 30 ocak 1873) on gazete tatil eyleyi ki hiç bir zamanda emsali görülmemiştir."

(Sirac No. 10 perşembe, 28 muharrem 1290-27 mart 1873)

Ebüzziya bu yazısına Mahmud Nedim Paşa'nın 11 ayda 13 gazete, Mütercim Rüşdü Paşa'nın 4 ayda 16 gazete kapadığını yazar. İlkinin hesabına ortalama ayda bir gazete ikincisine ayda dört gazete düşmektedir. Ancak Mahmud Nedim Paşa 30 temmuz 1872 de azledilmiş, Mütercim Rüşdü Paşa ise 18 ekim 1872 de Sedarete getirilmiştir. Bu ikisinin arasında 2 buçuk aylık (80 gün) boşluk vardır ki Mişhat Paşa'nın sedaret devridir. Paşa bu müddet zarfında ikisi toptan olmak üzere (Devir ve Besir)

1- Mütercim Rüşdü Paşa'nın saadrazamlığının sürdüğü devir. (Z.E.)

Üç gazete kapatmıştır (Letaif-i Asar). Seksen günlük sadrazamlığında 3 gazete kapatmanın nisbeti, hakkında "Basın düşmanı" diye kıyametler koparılan Mahmud Nedim Paşa'nın aynıdır : aysa bir gazeteden fazlayı bulan bir nisbet.

Ebüzziya Tefvik Mişhat Paşa'nın bu davranışını da elbette ki biliyordu. Fakat bu olaydan 40 sene sonra 1910'da onun kusurlarını nasıl gizledi ise daha 1873 de de aynı şekilde davranmış Mişhat Paşa'nın hürriyet-serbestlik alanlarına gerçeğin ifadesi bile olsa gölge düşürmek istememiştir.

Klişe

Ebüzziya'nın basın özgürlüğüne karşı davranışlar hakkındaki yazısının klişesi